

Ketabton.com

اول جزء اول منزل

(سورة «الفاتحة» مكية وهي سبع آيات)

(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلها حسب النزول (۵)

د «الفاتحة» سورت مکی دی (۷) آیتونه لری)

د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی

(۱) او په نزول کښی (۵) سورت دی او (۱) رکوع لری)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رحمن» او «رحیم» دواړه د مبالغی صیغی دی، مگر په «رحمن» کښی له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کښی د دغو ټولو نکتو لحاظ شوی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر ټولو ښی او غوره ستاینی (صفتونه) چه له اوله تر آخره پوری شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واره خاص الله تعالی لره ښایی، ځکه چه الله تعالی د هر نعمت او هر شی پیدا کوونکی او ښوونکی دی او ښښنه ئی عامه ده که بی واسطی وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼرا) او تودوالی څخه گته (فائده) اخلی نو دغه گته (فائده) په حقیقت کښی د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼرا) او تودوالی.

خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملی سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالی لره ده لنده او نیمگری ده چه پوهان د دی جملی په تقصیر اعتراف لری ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کښی ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «تولی ثناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کښی خاص الله تعالی لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.

تنبیه: په فاتحه الکتاب کښی الله تعالی د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛

(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایي؛

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږی مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم تول افراد د الله تعالی مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښولو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایی؛

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی تولى ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالی لره دی چه د تولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او دیر زیات مهربان دی چه هر ساکنین (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښونکی دی.

(۳) د رب العزت (جل شانه واعظم برهانه) په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایی؛

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝

څښتن (مالک) (د تولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویى او ویروونکی پښینی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالی د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْعَزِيزِ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(۴) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایی؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د ټولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لور او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله گرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو گواکی (گویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وگرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، رومی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا ورپسی د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوبنیاری له خاوندانو څخه وگرځوی، او د خپل زړه په سترگو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وگوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه یاالله! ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ الآية.

(۵) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایي؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا ځنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مگر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وگنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو باک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.

(۶) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایي؛

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۝

وېښه مونږ ته لاره سمه لاره د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندي

تفسیر: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی څلور طایفی دی

(۱) نبیین (۲): صدیقین (۳): شهداء (۴): صالحین. د دغه څلورو طایفو تصریح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځینو علماؤ ویلی دی چه له ﴿الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «یهود» او له ﴿الضَّالِّينَ﴾ څخه «نصاری» مراد دی چه د دی مطلب د تائیدولو لپاره ډیر آیتونه او روایتونه شاهد دی. له ﴿الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ﴾ یعنی له مستقیمي لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی یو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمی لاری څخه محروم او بیرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستی گمراهان له دغو دوه ؤ طایفو څخه وتلی نشی، «نصاری» په اوله او «یهود» په دوهمه طایفه کښی داخل دی. (۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکی او عصمت امید لکه چه فرمایي

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۝

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندي او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسیر: (یعنی مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وېښه چه په هغو باندي انعام شوی دی او د هغو کسانو له کپرو وپرو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کره او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).

الله تعالی دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلی دی یعنی کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضریری نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوځکه د دی سورت یو نوم «تعلیم المسئلة» یعنی د غوښتلو ښودنه» هم دی.

د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالی ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.

«فائده»: ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ﴾ الآية - د ﴿الَّذِينَ﴾ بدل - یا د هغه صفت دی، نو ځکه ترجمه ئی هم

په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځینو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکیب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الآية « ۲۸۱ » فنزلت بمنى في حجة الوداع»

«وهي مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»

«نزلت بعد «المطففين» رقمها (۲) تسلسلها حسب النزول (۸۷)»

«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیه نه چه د حجة الوداع په کال په منی

کښی نازل شوی دی»

«دوه سوه شپږاتیا (۲۸۶) آیتونه او څلویښت (۴۰) رکوع لری»

«د «المطففين» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی

(۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پته خبره او پت راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د عینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی رابکاره شوی او هغه معناگانې چه د عینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او تول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ؤ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کبسی د ﴿رَبِّ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کبسی د ﴿رَبِّ﴾ محل په حقیقت کبسی د پوهیدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجی) شک او شبهه پکبسی پیدا کیږی، نو په دی مبارک آیت کبسی ئی د ﴿رَبِّ﴾ د اول صورت نفی وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَبِّ﴾ (چه کافرانو په قرآن کبسی ﴿رَبِّ﴾ کړی او ترینه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مینځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾ الآية - کبسی راخی.

هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ۝

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: له دغه ځایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ځواب دی چه د بندگانو له خوا غوښتل شوی ؤ. یعنی دغه کتاب هغو بندگانو ته لار ښیی چه له الله تعالیٰ څخه ویره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویریری هغه به هرومرو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلتنه (لتون) کوی، او د چا په زړه کبسی چه د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت څنی به څه اندیښنه ولری؟.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکی دی په غیب بانندی او قائموی دوی (سم) ادا کوی سره د تولو حقوقو (لمونځ او څینی له هغو شیانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پت دی لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقینی گنی له دی څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غایبو او پتو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بی برخی دی. د صلوة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په تاکلو (مقررو) وختونو کبسی اداء کړی شی. د تولو عباداتو اصل دری شیان دی.

- (۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لری.
 (۲) هغه امور چه په بدن پوری متعلق او تړلی وی.
 (۳) هغه امور چه په مال پوری مربوط وی.
 په دی مبارک آیت کښی دا دری واړه اصول په ترتیب سره یاد شوی دی.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٥٦﴾

او هغه کسان چه ایمان لری (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی. له مخه د تا او په آخرت دوی یقین کوی (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسیر: په تیر آیت کښی د هغو کسانو یادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوی دی، لکه د مکی خلق، او په دغه آیت کښی هغه کسان یاد شوی دی چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه «یهود» او «نصاری»

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٧﴾

دغه (ستایل شوی) کسان (دی) په هدایت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستایل شوی) کسان دی هم دوی په مراد رسیدلی (یا) او دغه (ستایل شوی) کسان هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: یعنی د ایماندارانو دغو دواړو دلو ته چه پاس یادی شوی په دنیا کښی دوی ته هدایت ورپه برخه شو او په آخرت کښی خپلو مرادونو ته رسیدلی له دی څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ایمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بی برخی دی. د هغه دنیا او آخرت دواړه بریاد او ابته (خراب) کیږی اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ دلو له یادونی څخه وروسته د کافرانو د حالاتو یادونه کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَسَاءَ عَلَيْهِمْ أَنْذَرْتَهُمْ أَنْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویروول ستا دوی لره او نه ویروول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یا که ته نه وویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخه چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانپری.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٤٤

مهر لگولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوړونو د دوی او پر سترگو د دوی. (یوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لگول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوړونو باندی ئی مهر لگولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوړونه نه ږدی) او پر سترگو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ٥٨

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستی (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یواځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُخَادِعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

تگی کوی دوی (په خپل گمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تگی دوی مگر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالی باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی شه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قرائنو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورگرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، گناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه گوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وپه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده. دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترگی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده «او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کیننی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۰﴾

او (مقرر) دی دوی ته عذاب دیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه هغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اَمَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.

حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په حای په دعوی د دروغو سره کری ده فجزاه الله ما ادق نظره.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿۱۱﴾

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوی په عمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به دول دول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)

(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تگ او راتگ درلود (لرلو) د خپل قدر او

منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.

(۳) له کافرانو سره ئی په دیر دار او مدار سره گډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه

په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو

کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی شو چه ضعیف

الاعتقاده او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کری او که چا به دوی له

فسادونو څخه منع کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په

شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله

(وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده

پرست او نفاق روزونکی (تربیت کوونکی) خلق هم داسی خبری او اتري کوی.

إِنَّمَا هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿۱۲﴾

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کونکی مگر نه لری شعور دوی
(پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښی دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشی او د دین په لاره کښی د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ■ د غلیم په سترگو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کښی فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا امْنَتِ النَّاسُ قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا امْنَتِ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلی شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښی راگرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پتو خبرو کښی شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «سفهاء» ورځی په حقیقت کښی داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالی په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه وبریږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهر داری کوله او خپلی شپی او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورخی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلیه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبردار اوسع بیشکه دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیبری دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گتو (فائدو) له امله (وجی) بی آخرت تر شاکری او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریشودل خومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿عَلَامُ الْغُیُوبِ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د تول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پتو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د د ه په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شی تلی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنګه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿أَحْکَمُ الْحَکِیْمِ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذْ أَقْبَأَ الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيْطَانِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ﴿۱۴﴾

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشکه مونږ له تاسو سره یو. بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیطینو (شریرانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه تولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غتان او رئیسان گڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مونږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیڅکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه گڼئ چه گوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خندا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولیدلی او زمونږ د خولی په تشو ویناؤ سره مونږ مسلمانان گڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتری او هم د هغوی په پتو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتري آورو نو په منده ئی

تاسو ته درسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنگه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او عخان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی گمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته ورسیدی همغه گړدی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیدی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هر ورو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشیو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیدی، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مگر په عینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله و له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى فَبَارِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه پیرو دلی اخستلی غوره کړی ئی ده گمراهی په هدایت سره نو هیڅ گته (فائده) ونه کړه سوداگری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی (حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په عخی د گمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئی ذکر وشو، یعنی منافقانو په بنکاره دول (طریقه) ایمان ومانه او په زړه کښی ئی کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجی) په آخرت کښی خوار او په دنیا کښی داسی بی اعتباره شول چه حق تعالیٰ په خپل کلام کښی د هغو له احوالو څخه تولو ته خبر ورکړ، که دوی په ایمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارینو کښی به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هیڅ یوه گټه (فائده) وانه خیسته، د دارینو په نقصان کښی اخته شول او په دی هیڅ ونه پوهیدل، چه د ژبی تش ایمان ئی کافی او نافع وگانه نو په دی خرابی او رسوایی کښی گرفتار شول، وروسته د دی حال په مناسبت دوه مثالونه بیان فرمایي

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمٍ لَا يَبْصُرُونَ ﴿١٤﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کښی) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړی ئی وی اور (په تپو (تورو) تیارو کښی) نو کله چه روښانه کړی دغه (اور) هغه ځایونه چه چاپیر د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رنرا) (اور) د دوی او پریږدی دوی په تیارو کښی په دی حال کښی چه هیڅ نه وینی.

تفسیر: د منافقانو حال داسی دی. لکه چه څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کښی د لاری موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجی)، اور بل کړی او په لوی بیابان کښی یوه نری لاره ځانته پیدا کړی، کله چه په رڼا (رنرا) کښی لار ورښکاره شی، نو الله تعالیٰ هغه رڼا (رنرا) تری مړه کړی او هغه په همغه توره تیاره شپه او ډاگ میدان کښی وچ کلک ولاړ وی او هیڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسی منافقانو هم د مسلمانانو له ویری د شهادت د کلمی له رڼا (رنرا) ځنی غوښته چه کار واخلي، خو سم د لاسه ئی لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) تری واخیسته چه د شهادت د کلمی رڼا (رنرا) او نور منافع گرد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُورِكُمْ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٥﴾

(دوی) کانه دی گونگیان دی ږانده دی نو بیرته نه راگرځی دوی (له گمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دی چه رښتیا او حقه خبره نه شی اوریدی، گونگیان دی د حق له اقراره او

رښتيا ويلو، رانده دی د حق له ليدلو او د خپلی گټی (فائدي) او تاوان له کتلو نه چه څوک کون هم وی گونگی هم وی، نو هغه به په څه دول (طریقه) په لار راشی؟ هوا که یواځی روند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سړی خبره اوریده، پس له دوی ځنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له گمراهی او بی لارتوب ځنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمٌ وَّرَعْدٌ وَّبَرْقٌ يَّجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ
فِي آذَانِهِم مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ١٩

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاخکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی گوتی خپلی په غورو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرونو له ویری د مرگه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او څو ډوله (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی. مثلاً اوریدنه، لر په لر ډیری غلیظی او کثیفی وریځی هم وی او د باران څاخکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناڅاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چرق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه تول خلق د مرگ له خوفه پخپلو غورو کښی خپلی گوتی ومندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیږی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چتی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواری مگر د الله تعالی قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کری ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ دول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يُخْطِفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَّشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَبْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۰﴾

نژدی ده چه بریننا په چابکی سره یوسی (نور) د سترگو د دوی کله چه رنا (رنرا) کړی (بریننا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودربیری (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او پروندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (چه عینی ئی کنول او ړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته گوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنه او په ښکاره ډول (طریقه) د «صراط مستقیم» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی ټینگیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریننا له برینیدلو سره په تلوو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریبی، مگر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو عنی هیڅ یوه گټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی عحایه پوری ئی د دریو دلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لگول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مگر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۳۱﴾
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أُنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۲﴾

ای خلقو! عبادت وکړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذاب د الله) هغه (رب) چه گرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (گرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویي ایستی په دی (اوبو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه گرځوی له الله تعالی سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندگانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالی تاسی او نور تول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی تول ضروریات او گړدی (تولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالی ځنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان گرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «وحده لا شریک له» یو، او بی ملگری دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّمَّنْ مِثْلِهِ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توتته توتته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندي) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لږوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنگه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لری چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالی کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرگند او مدلل شو.

وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۳﴾

او را و بولع (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله شخه که یی تاسی رشتیا ویونکی (په دی دعوی کنبی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کنبی رشتینی یی چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالی له تولو غنی مدد او کومک (امداد) وغورئ! او معاونت تری واخلع! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کینی او یو لند سورت د قرآن د شو آیتونو په شان جور کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالی نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو غنی په دیره تضرع او زاری او په دعاگانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کنبی له تاسو سره مدد وکړی او شه آسانتیا درورسوی!

إِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۳۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یی ونه کړی شی پس وساتئ تاسی (غانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیری (گتی) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جور کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جورولی نو وویرئ له هغه اور شخه چه له گردو (تولو) اورو غنی زیات تیز او سوخوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیری (گتی) دی چه تاسو ئی په عبادت کنبی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوری او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوری.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا

رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا

او زيری ور کره (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوری دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیږی لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ور کره شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه را کړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنگه (او په خوند کښی سره بیله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مگر په خوند، مزه، رائحه، خوړوالی، لطافت او نزاکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه ووینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۵﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکی ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله ؤ اخلاقو) ځنی تولی پاکی، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!
 اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟
 دوهم: «معیشت» چه څه خوړو او چیری اوسو؟
 دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیری؟

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ أَنْ يُصْرَبَ مِثْلًا نَّابِعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

بیشکه الله نه پریږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشی سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغی معارضی عوَاب ورکری شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سری تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو غنی عان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له تولو لویانو غنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنګه په خپل پاک کلام کښی د میاشی یا له هغه غنی د کومی لویی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاګی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیری چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی بنائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره ګانه کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مگر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَمَا تَوْفِيقَاهَا﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشی غنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په غینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشی د وزرو سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) ګمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید گنی او کافران د حقارت په دول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو غنی الله تعالیٰ شه مطلب او اراده لری؟ خواب ورکری شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو شخه دیر خلق د گمراهی په کنده کینی لویبری او دیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی شخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (دیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفٰسِقِينَ ﴿٣٧﴾ الَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ
مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهِۦ وَيَقْطَعُوْنَ مَاۤ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖۤ اَنْ يُّوْصَلَ
وَيُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِۗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٣٨﴾

او نه گمراه کوی (الله) په دی مثال سره مگر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کری دی الله په هغه سره چه پیوند دی کری شی او فساد کوی دوی په عمکه کینی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبی کینی).

تفسیر: ﴿ مَاۤ اَمَرَ اللّٰهُ ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاء، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونخونو او نورو خیریه و امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان غنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کینی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکری او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتیری او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولتوی یا ئی پری وتیری او بیا ئی مشهور کری چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کینی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورؤل) او د اسلام په مخالفت کینی به ئی زیار (زور) لگاوه. مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو عخانونو ته زیان رسوی چه له هغو غنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ شه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَانًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يَرْيَبِكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۳۸﴾

خرنگه کافران کیری په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مړه کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعث سره) بیا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی عجانہ اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ رومی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او ورپسی کلکه وینه او بیا یوه توته غوښه شوی، له رومبنيو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وجی) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرگ وخت راشی او مړه شی بیا به په قیامت کښی ژوندی کیری چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو گرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا ترل څومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۳۹﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی تول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالیٰ تاسی پیدا کړی یی او ستاسی د بقاء او گتی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (ډیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکللو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او گتی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِیْفَةً

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردگار ستا پرښتو ته چه بیشکه زه گرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایي چه پر گردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفة الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿ خَلَقَ لَكُمْ فِى الْاَرْضِ جَبِیْنًا ﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوْا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرښتو آیا گرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښی او توپوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندیښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی توپوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالی دیر مطیع او فرمان وړونکی بندگان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرښتو ته د بنیادمانو احوال څرنګه څرګند شوی وو؟ په دی کښی دیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی یا به الله تعالی پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پېښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علی نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو ځنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سړی به دیر غولیری» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّي أَنَا اللَّهُ مَا لَأَتَعَلَّمُونَ ﴿۳۰﴾

وویل (الله) بیشکه زه پوهیبرم په هغو اسرارو چه تاسی پری نه پوهیبری.

تفسیر: پرښتو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، څرنګه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۱﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئی وروړاندی کړل هغه ټول شیان پرښتو ته نو وویل خبر را کړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که یی تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرښتو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مګر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئی.

تفسیر: لنده ئی دا چه حق تعالیٰ آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئی بی د کلام له واسطی د القاء په توګه (طریقه) ورپه زړه کړه ځکه چه بی له علمی کمال څخه خلافت او په دنیا بانندی حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرښتو ته څرګند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئی له پرښتو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یی چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی وږ (لائق) ئی نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مګر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بی له دی عمومی معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومی معلومات لرو مګر دا زمونږ جزی معلومات د دی خبری وږ (لائق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «یاالله العالمینه! ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يَا دَمْرَانِئُهُمْ يَا سَبَائِرِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ

إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۳۳﴾

وویل (الله) ای آدمه! خبر کره دوی په نومونو د دی شیانو، نو کله چه آدم خبر ورکر دوی ته په نومونو د هغو شیانو وویل (الله) آیا نه ؤ ویلی ما تاسو ته چه بیشکه زه پوهیږم په پتو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او پوهیږم پر هغو شیانو چه ښکاره کوی ئی تاسی په (ژبه) او په هغو شیانو چه یی تاسی چه پتوی ئی (په زړونو کښی).

تفسیر: وروسته له دی د آدم علیه السلام څخه د عالم د ټولو شیانو په نسبت سوال وشو «خلیفه الله» ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته وربیان او ټولی پرښتی ئی داسی متعجیبی او حیرانی کری چه د ده په علمی احاطه ئی تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالی ملائکو ته وفرمایل «آیا تاسو ته مو نه ؤ ویلی چه بیشکه زه ښه پوهیږم په پتو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او ښه خبر یم په هغه شیانو چه ئی څرگندوی، او پت ئی ساتی په خپلو زړونو کښی».

(فائده): له دی څخه پر عبادت باندي د علم فضیلت ثابت شو وگورئ چه په عبادت کښی پرښتی دی حد ته رسیدلی دی چه معصومی دی مگر څرنگه چه په علم کښی د انسان څخه کمی دی نو ځکه ئی د خلافت مرتبه انسان ته داسی ورکره چه پرښتی هم ورته تسلیمی شوی او ښایی چه هم داسی هم کیده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالی له لویو صفاتو څخه دی نو د دی له امله (وجی) حضرت آدم علیه السلام د خلافت وړ (لائق) وگرځید او د علم لوی صفت ځکه ورپه برخه شو چه په هر خلیفه کښی د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود یو ضروری امر دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ط

او (یاد کره ای محمده!) کله چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحیی) پس سجده وکره دوی (ټولو) مگر (سجده ونکره) ابلیس

تفسیر: کله چه د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو نو پرښتو او پیریانو ته امر وشو چه د آدم

عليه السلام په لوري د تحيي (تعظيمي) سجده وكړئ او هغه د خپلي سجدې قبله وگرځوئ د دې امر د منلو له امله (وجي) تولى پرېشتي په سجده ولويدى مگر يواځې (ابليس) له سجدې كولو څخه سر وغراوه چه په اصل كېښى له پيريانو څخه ؤ او پرېستو سره گډ او خلط شوى ؤ، د دې غاړې غړولو او سركشى سبب دا ؤ چه پيريان خو زره كاله پر ځمكه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل كله چه د هغوى عصيان او فساد ډير شو او په وينو تويولو كېښى ئى ډير زيادت وكړ نو له دغو پيريانو څخه ځينى د پاك الله په امر د پرېستو له خوا ووژل شول او ځينى وتښتيدل په دېستو (بيابانونو) او ځنگلو او د غرونو په درو او جزېرو كېښى پت، تيت او پرک (خواه واره) شول (ابليس) چه د دې پيريانو يو لوى عالم او عابد ؤ د پيريانو په فساد كېښى ئى خپل پرديتوب (بيگانوب) او بى گناهي ښكاره كړه او د پرېستو په سپارښتنه له هم دوى سره محفوظ پاتى شو او په دې هيله (اميد) او تمه چه وروسته له دې نه به د تولو شړل شوو پيريانو په ځاى زه د تولى ځمكى والى او متصرف وټاكل (مقرر) شم په عبادت او رياضت كېښى ئى ډير زيار (كوشش) او زحمت ايست او پرله پسى به د ځمكى د خلافت په چرت (خيال) كېښى دوب تللى ؤ، كله چه د الله تعالى اراده د آدم عليه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابليس) مايوس شو او د خپل ريائى عبادت په بى ځايه تلو له اندازى زيات خپه شو او د حسد او كينى په جوش كېښى ئى هغه كارونه وكړل چه په توان كېښى ئى وو او په نتيجه كېښى ملعون شو.

أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾

منع ئى راوړه (له سجدې نه) او لوئى ئى وكړه او ؤ دى (لا له پخوا څخه په علم د الله كېښى) له كافرانو څخه.

تفسير: يعنى د الله تعالى په علم كېښى له اوله دى كافر ؤ مگر نورو ته اوس د هغه عصيان او كفر ورښكاره شو، يا ئى داسى وېوله چه اوس كافر شو ځكه چه د پاك الله امر ئى د تكبر او لويى له امله (وجي) ونه مانه او د الله جل جلاله حكم ئى له مصلحت او حكمت څخه مخالف او د ننگ او عار موجب وگانه او يوازي له دې جهته كافر نه شو چه سجده ئى ونكړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا
حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

او وويل مونږ اى آدمه! واوسېره! ته او ښځه ستا په جنت كېښى او خورئ! له ميوو د جنته (څه چه مو زړه غواړي) پرېمانه هر چيرته مو چه خوښه وي او

مه نژدی کبری دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوی) نو شی به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د عینو په وینا د انگورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَاذْكُمَهَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدیوالی په واسطه) نو وی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوگنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کښی) د سیند په گرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وښویوله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخور او په آدم علیه السلام بانندی ئی هم وخور او داسی اطمینان او دادگیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالی د نورو مهربانیو مورد هم گرځی او لا ورته مقرب او نژدی کبری او د الله تعالی د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوره کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ

او وویل مونږ چه کوز شی (له جنته ځمکی ته) حال دا چه عینی ستاسی به له عینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی ټولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه را کوز شی! او په ځمکه کښی هستوگنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربرونه (تکلیفونو) درپښیری ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندگانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۳۱﴾

او شته تاسی ته په عُمکه کښی عَای د هستوگنی او اسباب د گتی (فاندی) اخستلو تر یوه وخته پوری (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تل نه اوسیرئ! بلکه تر یوی تا کلی (مقرری) مودی پوری به هلته اوسیرئ! او د هغه عَای له شیانو څخه به گته (فانده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیرئ! او هغه تا کلی (مقرر) وخت هر چا لره د مرینی وخت دی او تولو مخلوقاتو ته په مجموعی دول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۳۲﴾

پس زده کړی آدم له پروردگار خپل څخه شو کلمی پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندی (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربانی کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پشیمانی په حالت کښی په ژړا او واویلا او په زاری مشغول شو، په دی وخت کښی حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته شو کلمی د القاء او الهام په توگه (طریقه) ور زده کړی چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمی دا دی

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جِيعَاءَ

(بیا) وویل مونږ چه کوز شیء له جنته تول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئی سمدلاسه د ورتگ امر ورنکړ بلکه امر ئی پری وکړ چه په دنیا کښی هستوگنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسی وه. ښکاره خبره ده چه دی ئی د عُمکی لپاره «خلیفه» تا کلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسی فرمایلی دی هر هغه چه زما تابع او منونکی وی نو هغه ته به د دنیا هستوگنه هیڅ ضرر نه رسوی بلکه گته (فانده) ورته لری.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه و متضادو عنصر د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

فَاتَايَاتِيَكُمْ مَّتًى هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٥﴾

پس که راغی تاسی ته له ما ځنی کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندي او نه به وی دوی (هیچیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندیښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پیښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصیبت وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مر کیدلو له تصور نه چاته وررسیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مر کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایته سره سم تګ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندیښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مگر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندیښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاءو علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا ځنی ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی گناه شخص چه د بادشاه یا د زمري له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه گواکی دغه شخص د باچا یا د زمري په مقابل کښی کومه گناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمري سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب گرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمري هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ په ځای ئی (لاخوف فیهم) یا ﴿لَا يَحْزَنُونَ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۳۸﴾
 يُبْنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفِ
 بِعَهْدِكُمْ وَآيَاتِي فَارْهَبُونِ ﴿۳۹﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گنی آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښی همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویریرئ (له مناهیو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریرئ!)

تفسیر: اول ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښی د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکی، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښی کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښی ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاء او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښی مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.

چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ﴾ الآیه - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبیاء ئی په دوی کښی مبعوث کړی دی (توریت) او نور کتابونه ئی پر دوی نازل فرمایلی دی، دوی ئی د فرعون له عذابه ژغورلی (ساتلی) دی، د دوی تصرف او تسلط ئی د شام پر هیواد (ملک) قایم کړی دی، پر دوی ئی د «من» او «سلوی» خواره نازل کړی دی له یوی تیږی (گتی) څخه ئی د اوبو دوولس چینی دوی ته بهولی دی او هسی نعمتونه او د عاداتو خواری ئی ورپه برخه کړی دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ﴾ الایه - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبی چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توریت» کښی هسی امر شوی ؤ چه تاسی د «توریت» پر احکامو تینگ اوسئ! او پر هر نبی علیه السلام باندی چه در ویی لیرم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملگرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په قبضه کښی پاتی شی بنی اسرائیلو دا گردی (تولی) خبری منلی وی مگر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بدنیتی ئی پیل (ابتدا) وکړ- په رشوتونو باندی ئی خبری او مسئلی اړولی او غلطی ئی ورښوولی - او حق به ئی پتاوه - وروسته له دی چه خپل ریاست ئی قائم کړ د انبیاءو له اطاعت څخه ئی سر وغراوه، بلکه د ځینو په وژلو ئی هم لاس پوری کړ. د «توریت» په هر ځای کښی چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینی وی هغه ئی بدلی کړی نو د دی شیانو له امله (وجی) گمراهان شول.

وَأْمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَٰ كَافِرِيهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا
 قَلِيلًا ذَوَّآيَا فَآتِقُونَ ﴿۱۱﴾ وَلَا تَلْسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصدیق کونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پیږئ (مه آخلی) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویږی! (دا کار مه کوئ!) او مه گدوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پتوئ! حق حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلط او پتولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښی لیکل شوی ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړی هغه صادق دی نو تاسی ئی ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی.

(تنبیه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاءو په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښی له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هغوی عیننی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق عینی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. عیننی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر **(نعوذ بالله)** هغه ته شوک تکذیب نه وایی عکسه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کینی راخی.

﴿وَلَا تُؤْمِنُوا أُولَٰئِكَ قَالُوا﴾ الآیه - او مه کیوئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی رومینی تکذیب کوونکی مه شی! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاره کینی لویری، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری عینی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یی! او دا کفر له رومینی کفر شخه دیر سخت دی.

که جاهل وکری گناه، شی به معنوره ■ پوهنده عاصی به وی له عنره دوره نابینا که شی ارتا و ملامت نه دی ■ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿۲۳﴾

او سم قائموی (په ښه ترتیب سره ادا کوی) لمونخ! او ورکوی زکات! او رکوع وکری! سره له رکوع کوونکو (لمونخ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونخ وکری! له دی نه پخوا په هیخ یوه دین کینی په جماعت سره لمونخ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کینی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کینی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکری! او لمونخ هم د هغه په طریقه اداء کری! چه په هغه کینی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

آیا امر کوی تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروی عانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولی کتاب (چه په کینی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو ځینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهرینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شبهی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پتوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «الدال علی الخیر کفاعله» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ بانندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿۶۱﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَإِنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿۶۲﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له څرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راوړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالی د دی دواړو علاج دلته وربودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند آخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازی په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالی نه ویریبی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالی تقرب حاصلیږی. گواکی (گویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَائِيْلُ اذْكُرُوْا نِعْمَتِي الَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۴﴾

ای بنی اسرائیلو (د یعقوب اولادئ!) یاد کریئ نعمت زما هغه چه انعام می کری دی په تاسی او (بل دا یاد کریئ! چه) بیشکه ما غوره کری یی تاسی (نیکونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: څرنګه چه د تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت کښی د غرق کیدلو په وسیله سخت وو نو آسانه لاره ئی ښیی چه هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ورپه یادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندي کری دی او هم د دوی د ناوړو (ناراوؤ) کارونو ذکر کوی دا یوه فطری مسئله ده چه نه یوازی انسان بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لری او د هغه پیروی کوی هم دغه مضمون په څو رکوع گانو کښی په مفصل ډول (طریقه) بیان شوی دی.

(فائده): په عالمیانو باندي د بنی اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پیدایښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازلیدلو پوری په نورو گردو (تولو) فرقو فضیلت درلود (لرلو) او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه ؤ کله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ودریدل نو د دوی فضیلت له منځه ولاړ او د ﴿الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ﴾ او ﴿الضَّالِّينَ﴾ لقب ورپه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ﴾ خلعت ورکړ شو.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَّلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۲۵﴾

او وویریرئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به منل کیده شی له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستی شی له دغه نفس څخه بدل (فدیة) او نه به له دوی سره مدد وکری شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: کله چه څوک په کومه بلا اخته کیږی نو د هغه دوستان زیاتره له دی وسیلو څخه کار اخلی رومی د هغه د حق د ادا کولو له پاره زیار (محنت) کوی که په دی وسیله کار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توگه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیة وروړاندی کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد گاران) راتولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالیٰ هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایي چه کوم سړی که په هره اندازه د الله تعالیٰ دښمنان دی له څلور گونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه گته (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر څومره زیاته گناه هم وکړو الله تعالیٰ په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ ځنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالیٰ ځنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالیٰ فرمایي چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنه والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښ مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَكُمْ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمُ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٢٩﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پرېښودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کښی مصیبت یا نعمت یا... امتحان ؤ له (طرفه) د پروردگار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجومیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سړی پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلک چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالیٰ موسیٰ علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿بَلَاءٌ﴾ څو معنی گانی لری، که د ﴿ذَلِكُمْ﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَاءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَاءٌ﴾ ځنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کریء!) هغه وخت چه خیری کړ مونږ د تاسی لپاره بحر نو نجات در کړ مونږ تاسی ته او غرق کړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کریء هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری شخه وتبیتدل او داسی یو غای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسې د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره گیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کری، نو مونږ تاسی ته نجات او خلاصی در کړه او د فرعون لښکر مو تول دوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥٢﴾

او (یاد کریء!) هغه وخت چه وعده کری وه مونږ له موسی سره څلویښت شپې بیا ونیوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسی (طور ته) او وی تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونږ له موسی علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپې او ورځی کښوده وروسته له دی چه موسی د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لگیا شول، نو تاسی دیر بی انصاف یئ چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وټاکه (ونیوه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٣﴾

بیا عفو وکړه مونږ له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: مطلب دا چه مونبر ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۵۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونبر موسی ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسی علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رشتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا

إِلَىٰ بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ۗ

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یئ) ظلم کړی دی تاسی پر عانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ عانونه خپل؛

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایبئی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای گنلی او سجده ئی ورته کری وه، عینی وایی چه بنی اسرائیل په دريو برخو ویشلی شوی وو

(۱) : هغه دله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کره او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوی.

(۲) : هغه دله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کره مگر نور ئی د خوسی (سخی) له سجده نه منع نه کرل.

(۳) : هغه دله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکره. په دریمه دله امر وشو چه تول دی ووژل شی «دوهمی دلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنی چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی دلی په دی کبئی له سره شرکت ونه کر عکه چه هغوی ته د دی توبی هیخ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره گناه ئی نه وه کری.

ذِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۵۴﴾

دغه (عُان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کره توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی بڼه توبه قبلوونکی بڼه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کبئی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تته وه؟ لکه چه زمونږ په «محمدی شریعت» کبئی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کبئی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بخبئی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّيْحَةُ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۵۵﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۶﴾

او (یاد کریء!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کریء مونږ تاسی پس له مرگه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شیء.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کریء! چه سره له دومره احسانونو او ښیگنو (فائدو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترڅو مونږ پخپلو سترگو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب ؤ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوی! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوی! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام او یا تنه غوره سری له خانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واورئ. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی او یا تنو منتخبو سریو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه رابښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښی! چه په خپلو سترگو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) ؤ چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره تول سره مړه شول.

وَزَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوٰی كُلُّوْا مِنْ طَيِّبٰتِ
مَا رَزَقْنٰكُمْ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٥٤﴾

او (یاد کریء!) هغه وخت چه سوری گرځولی وه مونږ په تاسی ورپخ (د تیه په میدان کښی) او نازل کری وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکری ده مونږ تاسی ته او ظلم نه ؤ کری دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په خانه خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون دوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاگ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د ورپخی سوری وشو، څرننگه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلوی» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواړه خواړه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د څوزو گوړی) ته ورته وی، کله چه دوی د شپی له مخی ویده کیدل سحر

(گهیخ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخیسته. «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاؤ دانی سره تولیدلی چه د لږ څه تیاری څخه وروسته به هر سری له هغو غنی له خپل ضرورت سره سم نیول، وریټول او خوړل به ئی، تر ډیری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلوی» وه.

﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ - خورئ تاسی له پاکیزه د هغو شیانو څخه چه روزی درکری ده مونږ تاسی ته) یعنی په دی لطیفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډیره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورغی لپاره ئی د ذخیری (زیرمی) په ډول (طریقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادللی غوښتنه مه کوئ!.

﴿وَمَا ظَلَمُونَا﴾ الایه - او ظلم نه وکړی دوی پر مونږ باندی هیڅ په دغه عصیان سره لیکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصیان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زیرمه (ذخیره) کولو ئی پیل (شروع) وکړ چه هغه به ورستیده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادللی غوښتنه وکړه چه نسک، هوربه، پیاز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راگری شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) ربرونو (تکلیفونو) اخته شول.

وَاذْقُنَا اَدْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَاَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَاَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ
خَطِيئَتِكُمْ وَنَزِدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

او یاد کړئ! هغه وخت چه وویل (مونږ بنی اسرائیلو ته د موسی په ژبه) چه ننوځئ! دغی قریبی (اریحا) ته پس خورئ! له (میوو) د ده څخه هر چیرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پریمانان او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ گناهونه!) چه وبخښو تاسی ته گناهونه د تاسی. او ژر ده چه زیات به کړو نیکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چه بنی اسرائیل په دی پاس ډاگ کښی له ډیرو گرغیدلو څخه تنگ شول او د ډیر «من» او «سلوی» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اریحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوگنه

درلوده (لرله)، عینى وایی چه دا بنار بیت المقدس ؤ.

﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ او ننوخی په دروازه د دی بنار کنی سجده کوونکی (یعنی) د دی بنار په دروازه کنی د شکر سجده وکړئ! او بیا پکنی ننوخی! دا خو بدنی شکر شو. عینى وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لږ شه کږی کړئ!. او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغوړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه شوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه گردی (تولی) خطاوی بخښلی کیری او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا
مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٤﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو عانو) خبره په بل شان له هغی خبری شخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غراوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکنی وکړه چه د «حطة» په عای ئی د توکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطة) وویل (چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په عای به په خپلو کوناتیو شوئیدل، کله چه هغه بنار ته ورسیدل، نو په هغوی کښی طاعون ورگد شو او په یوه ماسپښین کښی اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ نَبِئًا ﴿٥٥﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسی خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسی ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیره (گته) (نو چه ویی وهله تیره) (گته) پس وخوتیدلی (روانی شوی) له هغی تیری (گتی) شخه دوولس چینى

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسی علیه السلام پر

یوه تیره (گته) باندي خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلی هم دوولس دی، د عینو قبیلو سری زیات او د عینو قبیلو سری لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه. او د پیژندگلوی نښه ئی هم دغه موافقت و یا داسی تا کلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیری (گتی) له فلانی خوا شخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیری، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لند نظره چه له هسی معجزاتو عنی انکار کوی نو(سری نه دی دوی دی چپ له سریتوبه) وگورئ! چه «مقناطیس» په شخه دول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکاری) نو دی تیری (گتی) ته هم الله تعالی هسی یو قوت وربښلی و چه له هر لوری عنی به ئی اوبه عان ته کشولی (رابشکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كَلُوبًا وَأَشْرَبُوا مِنْ رِّزْقِ
اللَّهِ وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم عای د اوبو خښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ! او خښئ! له (خاص) روزی د الله شخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه تیریږئ له حده په عمکه کښی حال دا چه ورانی کونکی اوسئ تاسی (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالی وفرمایل چه له «من» او «سلوی» عنی خورئ! او د دغو چینو له اوبو عنی خښئ! او په جهان کښی فساد مه اچوئ!

چه له غیبه نه دررسی خواره ډیر ■ هونیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په گناه سره بندیری نعمتونه ■ په گناه سره زیاتیری زحمتونه

وَإِذْ قُلْتُمْ يُمُوسَىٰ لَنْ نُصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامِ وَاحِدٍ فَاذْعُرْنَا رَبِّكَ بِحَرْجِ لَنَا مِمَّا
تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلِهَا ۗ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسی! هیڅکله صبر نشو کولی

مونڊر پر طعام يو (قسم د من او سلوی) باندي پس وغواره زمونڊر لپاره له خپل پروردگار نه چه راوباسی مونڊر ته له هغو شيانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساگو) د دی او له بادرنگو (ترو) د دی او له هوروی (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د همغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خورلو څخه ماره شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونڊر په یوه راز (قسم) خورو صبر نشو کولی، مونڊر ته له ځمکی څنی پیدا شوی شيان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شيان په کار دی».

قَالَ اسْتَبْدِلُونِ الَّذِي هُوَ آدُنِي بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ

نو وویل (موسی) آیا بدلوی! (آخلی!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من - ترنجبین) او (سلوی - مرغان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هوروی پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوی؟

إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شی (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شيانو ته کیږی نو کوم ښار ته لار شی چه ستاسی دا مطلوبه شيان تول درورسیري لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا وَغَضِبَ مِنَ اللَّهِ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضایی په سبب) ذلت او محتاجی او اخته شول دوی په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری و رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خواری سبب او د دوی د عخان وپال مگرغی، یهودان له حکومت او خپلواکی غنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی خرگندولی او تل خپل عخان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د دیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو شخه بدتر په نظر راغی، عکه چه اصلی غنا د زره غنا ده، کله چه الله تعالی د زره قناعت او غنا له دوی شخه اخیستی ده نو عکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت شخه چه الله تعالی دوی ته ورښخلی ؤ مخونه واپول او رجوع ئی تری وکره، نو د الله تعالی په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدای په نعمت شوک شی نارضا

گنج به ئی درومی رنخ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِآيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٰٓيْنَ
بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٤١﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحیی) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاء علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالی د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو شخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصْرِيْ وَالصَّبِيْٓنَ
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صٰلِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَاَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَاَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٤٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوری دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی غنی) چه ایمان راوری دی په الله او په ورغ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیخ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرماییل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاء اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالیٰ ته نژدی او ښه یو».

(فائده): د حضرت موسیٰ علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسیٰ علیه السلام امت ته (نصاری) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه ښه شیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ طُحْنًا وَمَا آتَيْنَكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلی هغه څه (احکام) چه در کړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعمیم زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وجی) الله تعالیٰ یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیخ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره غریدل څرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شهبی عوَاب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسی علیه السلام دین لا له پخوا شخه منلی ؤ او شو شو عُلّی نئی له حضرت موسی علیه السلام عُنّی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی نئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته نئی ملاوی وترلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخٰسِرِينَ ﴿۴۳﴾

بیا شا کره تاسی (د الله له فرمانه وگرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیږلو) نو هر ورو (خامخا) به شوی وی تاسی له زیانکارانو شخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتی، که د الله تعالی فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعت سره به مو هم هغه گناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الذِّينَ اَعْتَدُوا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خٰسِرِينَ ﴿۴۴﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز نئی کړی وو له تاسی شخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شی! بیزوگان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرر ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ،!» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورخ هم ښکار کاوه، نو الله تعالیٰ دوی مسخ کرل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوگانو په شان واپول، په دوی کښی که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مگر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته تول مړه شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی شوی وه، د دی پښی تفصیل د «الأعراف» په سورت کښی راځی.

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢١﴾

نو وگرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښی) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وگرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلی «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذُبُّوا بَقَرَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل در معلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښی یو سری (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اراوه نو له حضرت موسی علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسی علیه السلام وفرمایل «د الله تعالیٰ دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توتو په هغه مری ووهئ! نو دا مری به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښی». الله تعالیٰ په هم دی ډول (طریقه) هغه مری ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښی قاتل په قصاص ورسید او ورته ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوا اتَّخَذْنَا هُزُؤًا

ووویل (بنی اسرائیلو) آیا گرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخري کوی؟ څکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومیږی او مونږ دا نه لیدلی دی او نه مو آوریدلی دی چه د غوا د غوښی د یوی توتی له وهلو څخه به مری ژوندی کیږی.

قَالَ اعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿۶۴﴾

وویل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دی نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخري کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعی احکامو کښی نشته او له (نبی) څخه هیڅکله کیدونکی نه وی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ﴿۶۵﴾

وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کری مونږ ته چه څنگه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنګه ده هغه غوا چه مری پری ژوندی کیږی، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنګه دی؟ زړه ده که وږه ده؟ او په څه ډول (طریقه) ئی ومومو؟

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ

عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فافعلوا ما تؤمرون ﴿۶۶﴾ قَالُوا

وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وږه ده میانه حاله ده په منع د دغو (زوروالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پری مامور شوی یی! بیا وویل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لِنَارِكَ يَبِينُ لَنَا مَا لَوْ نَهَا ط قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
 إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النُّظُرِينَ ﴿۴۹﴾
 قَالُوا ادْعُ لِنَارِكَ يَبِينُ لَنَا مَا هِيَ ۗ

(بنی اسرائیلو) چه وغواره (ای موسی) دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنگ ئی وویل (موسی) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیره چه تک زیر دی رنگ ئی چه خوشالوی (زړونه د) لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواره دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکونکی ده که صحرايي ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده .

إِنَّ الْبَقْرَةَ شَبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿۵۰﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیری او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هر ورو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسی) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیچیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ■ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار ولیکن د «استثناء» په برکت ■ لار موندونکی کړل مقصود ته کردگار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا

وایی بیشکه دا یوه غوا ده چه نه ربر (تکلیف) ایستونکی ده چه قلبه کوی
 عُمکه او نه اوبه کوی (په ارت سره) کبیت، (فصل) ساتلی شوی ده (له
 کارونو، عیبونو یا له نورو رنگونو) نشته هیخ یو داغ په رنگ د دی کبسی.

تفسیر: یعنی په اعضاؤ کبسی ئی هیخ نقصان نشته او په رنگ کبسی ئی د بل کوم رنگ هیخ یو
 داغ او حال نشته، بلکه تکه زیره ده.

قَالُوا لَنْ نَجِدَ بِالْحَقِّ قَدًا بِحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

وویل (بنی اسرائیلو موسی ته چه) اوس دی راوړه روښانه خبره نو حلاله کره
 دوی هغه غوا او نه وو نژدی دوی (دی خبری ته) چه دا کار به ئی کری وی.
 (د قیمت له ډیر والی یا د قاتل د پیدا کیدلو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسی یوه نیکبخت سری وه چه د خپلی مور خدمت به ئی زیات کاوه خلقو
 هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته چه د هغی غوا په پوستکی کبسی عثائیدل او
 بیا ئی حلاله کره، دوی داسی نه گنل چه دا غوا به په دومره گران قیمت سره په لاس راغی او
 که پوهیدلی وی نو نژدی وو چه لاس ئی ترینه اخیستی وی.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادْرَأَتْكُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاد کری!) هغه وخت چه مړ کر (پلرونو) ستاسی یو سری نو په جگره
 شوی په هغه (مقتول) کبسی او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شی چه وی
 تاسی چه پتاوه به مو هغه (قتل)

تفسیر: یعنی ستاسی پلرونو (عامیل) وژلی ؤ، بیا ئی د هغه وژل یو په بل اړول او هغه شی چه
 تاسی پتاوه یعنی ایمانی ضعف یا د وژونکی احوال الله تعالی درښکاره کر.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا

نو وویل مونږ چه ووهی دا مړی په یوی بوتی د غوا (بیا ژوندی شو هغه
 مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئی د هغی غوا یوه توته غوبنه په هغه مری ووهله هغه مری د پاک الله په حکم ژوندی شو او وینی د هغه له پرهاړو شخه وبهیدی او د خپل وژونکی نوم ئی وروښود چه د هم دغه مقتول وربرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئی په بیدیا (صحرا) کښی هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئی وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۴۳﴾

هم داسی (لکه چه عامیل ئی ژوندی کړ) ژوندی کوی الله مری (په قیامت کښی) او درښی تاسی ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دی چه تاسی غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسی چه هغه مقتول ئی ژوندی کړ، الله تعالیٰ په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښی تول خلق هم ژوندی کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسی ته درښی شو تاسی غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مری هم ژوندی کولی شی.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسی پس له دغه (ژوندی کولو د مری)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندی پاشیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسی آیاتو له لیدلو شخه وروسته هم ستاسی زړونه پاسته نشول.

فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ
الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقُّ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا
لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۴۴﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (گتی) دی (په سختوالی کښی) بلکه ډیر زیات دی په سختوالی کښی. او بیشکه چه له عینو تیږو (گتو) غنی خامخا

هغه دی چه خوتیبری (بهیبری) له هغو شخه لویی لویی ویالی او په تحقیق سره
 عُینی له دی تیرو (گتو) شخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوخی له هغو
 شخه اوبه او بیشکه عُینی له دی تیرو (گتو) شخه خامخا هغه دی چه
 رارغری (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه شه چه
 کوی ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له عُینو تیرو (گتو) شخه دیری گتی (فائدی) رسیبری چه دیری اوبه او ویالی ور
 شخه وخی او له عُینو تیرو (گتو) شخه لږ اوبه وخی او د هغه رومینی قسم په نسبت لږی فائده
 ورشخه اخیسته کیبری که شه هم له عُینو تیرو (گتو) شخه چاته شه فائده نه رسیبری خو په هغو
 کینی یو عُانته اثر او تأثر موجود وی، مگر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیرو (گتو)
 شخه سخت دی. نه په هغو کینی شه فائده او نه پکینی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله
 تعالیٰ ستاسی له اعمالو شخه هیشکله بی خبر نه دی.

أَفَتَطَّبَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا بِالْكَافِرِينَ إِنْ هُمْ إِلَّا فِرْيَقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ

كَلِمَ اللَّهِ تَمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۴۵﴾

آیا نو تمه کوی تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوری دوی (په وینا
 ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام
 د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا
 چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق شخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالیٰ
 د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور شخه د بیرته راتگ په وخت کینی له عُانه داسی
 خبری تحریف او جوړی کری او وویل «شه چه مو له لاسه کیبری هغه وکری! او په شه چه مو وس
 نه رسیبری د هغه پرینودل ستاسی په اختیار کینی دی.» عُینی وایی چه د الله تعالیٰ د کلام شخه
 مراد «توریت» دی. او له تحریف شخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کینی ئی لفظی او معنوی
 تحریفونه کول که به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه که به ئی د رجم او نور
 آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذْ أَلْفُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِبَعْضِهِمْ إِلَى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيَحْذَرُكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۴۹﴾

او کله چه ملاقات و کړی (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازی شی عینی د دوی له عینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جگړه وکړی له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردگار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دینمن ته حجت ورښیئ)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توگه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوی؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه مسلمانان به ستاسی د پروردگار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه گړد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی، نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿۵۰﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او نفاق) چه پتوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی تول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له گړدو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پت کړی ؤ خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له تولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که شوک پت کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پت هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿۸۸﴾

او عیننی له دغو (یهودانو) خخه آمیان دی چه نه پوهیبری په کتاب (توریت) بانندی مگر خو (پوهیبری) په هیلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مگر خو بی دلیله گمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیخ نه پوهیبری چه په «توریت» کچی شه شی لیکل شوی دی؟ مگر په هغو خو آرزوگانو خبر دی چه له خپلو پوهانو خخه ئی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل شوک نه ورننوخی زمونږ پلرونه او نیکونه هرورمو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواری. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیخ دلیل ورته نه لری.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا قَوْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبْتُ آيِدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿۸۹﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکي کتاب (له خپله عخانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرفين خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی ئی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکي ئی او الله تعالی ته ئی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کچی لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی توری گنی ولول تاو شوی خنی، توری سترگی، میانه قد، غنم رنگ لری.» دوی هغه خبری واپولی او داسی ئی ولیکل چه «قد ئی اوږد، سترگی ئی شنی او خنی ئی ساده، سمی او غوړندی او زیری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کری او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شی.

وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی څلویښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی څلویښت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښی سرگردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کری وی.

قُلْ أَتَّخَذُ تُرَعِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يَخْلِفَ اللَّهُ عَهْدًا أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۸۰﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایی (او جوړوی) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږی (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایی)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «خلود فی النار» او د «خلود فی الجنة» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایی له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شی وتلی.

بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده گناه د ده (چه تر مرگه پوری کفر دی)

تفسیر: د گناه احاطه کول یا له چا ځنی چار چاپیر گناه تاویدل دا معنی لری چه گناه په هغه

داسی غلبه وکری چه هیخ خوا ئی داسی نه وی چه گناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د چا په زره کبسی د ایمان او تصدیق لږ اثر وی، هم گناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ
 آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
 فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ
 لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ تَوَّابًا حَسَنًا وَذِي
 الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
 حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ
 تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د دوزخ) کبسی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کوی دی دوی د نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کبسی تل وی او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوی! مگر یوازی د الله او (نیکی کوی) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مرو) سره! او له مسکینانو سره! او وواپی خلقو ته (بسی خوری) بنایسته خبری او سم قائموی لمونځ! (ادا کوی ئی د تولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوی زکوة بیا وگرځیدی تاسی (له دی عهده) مگر (ونه گرځیدل) لږ له تاسی شخه حال دا چه هم دا تاسی مخ گرځوونکی یی (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الهی احکامو شخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کبسی داخل شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَآتِفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرَجُونَ
أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿۸۴﴾

او (یاد کریئ ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونبر عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسئ عخانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکر (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یئ. په خپلو نفسونو په دی چه عهد ترلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شری.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرَجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ط

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یئ چه وژنئ عخانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسئو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی شخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی دلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منغو کښی شخری (جگری) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تبر ؤ او د بنی نضیر ملگری د خزرج تبر ؤ. د جنگ او جگری په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی دلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی دلی پر بلی دلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شرله او د هغو کورونه به ئی لوتل. که کوم سری به دوی ته په دی جگرو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی څه اشاره راخی.

وَأَنْ يَأْتُواكُمْ أُسْرَى تَفْدُوهُمْ وَهُمْ مَحْرَمٌ عَلَيْكُمْ أَخْرَاجُهُمْ
أَفْتُوْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكُتُبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ

او که راشی دوی تاسی ته بندیان نو فدیہ ورکوی تاسی د دوی په عیای شان
دا چه حرام کری شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان
راوړی تاسی پر عینو (احکامو د) کتاب (چه فدیہ ده) او کافران کیږی په
عینو نورو (احکامو د) کتاب چه بی گناه وژنی په گناه سره مرسته (مدد)
کوی د دوی مغلوبان له وطنه شری.

تفسیر: یعنی که د بل تبر او قوم په لاس کښی بندی شی نو د هغه په خلاصولو کښی په دیره
میرانه (بهادری) تول سره ولاړیږی او ملاوی تری، مگر په خپله د هغه د وینی د عیبیلو او مری
غخولو لپاره شنه ناست یی نو که غواړی چه د الله تعالی په احکامو باندی عمل او تگ وکری
بنایی چه په دواړو عیایو کښی له هغه سره معاونت او مرحمت وکری او د هغه له اعانت او
حمایت شخه سر ونه غروی!

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی شخه مگر خو
رسوایی ده په ژوند د دنیا کښی او په ورغ د قیامت کښی گرغول کیږی
دوی ډیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه شخه چه کوی
ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوی چه عینی احکام منع او له عینو شخه انکار کوی نو د دی لپاره چه
د ایمان تجزیه ممکنه نه ده نو عکه د عینو احکامو منکر هم مطلق کافر گانه شی او د عینو
احکامو په منلو باندی چاته هیخ ایمان نه په برخه کیږی. له دی مبارک آیت شخه په ښکاره ډول
(طریقه) معلومه شوه که کوم سری عینی شرعی احکام منی او په متابعت کښی ئی بوخت وی
مگر د عینو هغو احکامو له منلو شخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو شخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو عینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٤٨

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی گته (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی گتی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالی د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالی په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ٥٩

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او پر له پسې استولی وو مونږ پس له موسی نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحیی او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسی زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مری ژوندی کول - د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول - او د پتو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مری ژوندی کول.

أَفَلَمَّا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ ۖ فَفَرِّقًا كَذَّبْتُمْ ۖ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه به خوبنول نفسونو د تاسی نو تکبر (لوئی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله - حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله علیهم الصلوٰة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِّقًا تَقْتُلُونَ ﴿۸۷﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعیب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعیب علیهم السلام ووژل».

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۗ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿۸۸﴾

او وایی (تمسخرأ) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کری دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی غنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولیدو او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایي «دوی بیخی دروغ ویونکی دی» ځکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شرلی شوی دی نو له دی امله (وجی) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۸۹﴾

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پت او باطل ئی خرگند کر).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیدی، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکره، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت تولى نښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

بِسْمِ اسْتَرْوَايَهُ اَنْفُسُهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِهَا اَنْزَلَ اللهُ بَعْثًا
اَنْ يُنَزَّلَ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرش کړی) دی دوی په هغه سره عانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کینى دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندگانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل عانونه پلوری (خرشوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کښی د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم یوازی د دوی له ضد - کښی او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَاءُ وَيَغَضِبُ عَلَى غَضِبٍ ط

نو اخته شول په یوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عیسیٰ او انجیل).

تفسیر: یعنی یو غضب دا چه نه یوازی په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه یوازی د حسد او ضد له امله (وجی) ئی د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنی وگرځیدل.

وَاللَّكْفَرَيْنِ عَذَابٌ مُّهِينٌ ٩٠

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: له دی څخه معلومیږی چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وی بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کیږی، هغه د دوی دگناهونو له امله (وجی) دی چه تری پاک شی، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازی هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کیږی هغه د تذلیل عذاب دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِهَا وَرَاءَ قُلُوبِهِمْ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ

او کله چه وویل شی دوی ته چه ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړی دی الله وایی دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنی تورات) حال دا چه کافران کیږی په هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی (انجیل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی «انجیل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعني «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښكاره ډول (طريقه) منكران دي «د قرآن» او «انجيل» منونكي نه دي. حال دا چه دا كتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق كوونكي دي.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده! دغو يهودانو ته) نو ولی به وژل تاسی انبیاء د الله (لکه شعیب زکریا او یحییٰ) پخوا (له دی څخه) که چیری وی تاسی ایمان راوړونکی (په توریت).

تفسیر: یعنی یهودانو ته ووايه «که تاسی په توریت ایمان لرونکی یی نو بیا مو ولی انبیاء ووژل؟ ځکه چه په «توریت» کښی داسی حکم شته - هر هغه نبی چه د «توریت» تصدیق وکړی، تاسی له هغه سره مرسته (مدد) وکړئ او خامخا ورباندی ایمان راوړئ!» او هغه انبیاء مو وژلی دی چه پخوا له دی څخه تیر شوی دی لکه حضرت زکریا او حضرت یحییٰ علیهما السلام چه د (توریت) په احکامو ئی عمل کاوه او د (توریت) د ترویج او تاکید له پاره رالیږل شوی وو. په دی خبره کښی هیڅ ناپوه ته کومه اندیښنه او شک نه پیدا کیږی چه دی پیغمبران د توریت تصدیق کاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقیق سره راوړی وی تاسی ته موسیٰ ښکاره (معجزی) بیا ونيوه تاسی خوسی (سخی) (په خدایی سره) پس د تلولو د موسیٰ (د طور غره ته) حال دا چه تاسی وی ظالمان (پر ځانو خپلو په دی معبود نیولو د خوسی)

تفسیر: یعنی په خپله حضرت موسیٰ علیه السلام چه تاسی د هغه په شریعت باندی قائم یی او د هغه شریعت له امله (وجی) د نورو شرائعو او حقه و ادیانو څخه انکار کوئ تاسو ته ئی ډیری ښکاره نبی او معجزی دروښودی لکه همساء، یدبضاء، د سیند څیړول او نور مگر کله چه موسیٰ علیه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسی د هغه په غیاب کښی خوسی (سخی) خپل معبود وټاکه (مقرر که)، حال دا چه موسیٰ علیه السلام ژوندی او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت کښی پر موسیٰ علیه السلام او د هغه په شریعت ستاسی ایمان چیری ؤ چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وجی) تاسی موسوی شریعت داسی تینگ نیولی دی چه د الله تعالی احکامو ته هم غور نه بردی، بیشکه چه تاسی ظالمان یی او ستاسی پلرونه او نیکه گان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسی علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَسْمِعُوا مَا قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلى هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوشښ او واورئ (په تدبر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینگ ونیسئ! څرنګه چه غر مو په سر ؤوړند ؤ، نو د خپل ؤان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ؤای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنگ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی تینگ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِسْمَايَا مُرْكُم بِهِ إِيْمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾
قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ
دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شی چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یی تاسی ایمان راوړونکی. ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړی د مرگ که چیری یی تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلیری او مونږ ته هیڅ یو ربر (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالی فرمایی که په رښتیا سره تاسی جنتیان یی نو له مړینی څخه ولی ویریری؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت • خوښ به ئی نه وی دنیا یی چرچی راحت دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی • دوی هرگوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَتَسَوَّاهُ ابَدًا اَبًا قَدَّمَتْ اَيْدِيَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
 بِالظَّالِمِينَ ﴿۹۵﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيٰوةٍ ؕ
 وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا يُوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعْمَّرُ الْفَسَنَةَ ؕ
 مَا هُوَ بِمُزْحِرٍ جِهٍ مِنَ الْعَذَابِ اِنَّ يُعْمَّرُوْا وَاللَّهُ بِصِيْرٍ بَآ
 يَعْمَلُوْنَ ﴿۹۶﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرگ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاؤ او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هر ورو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو ځنی (هم) چه مشرکان دی، خوښوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کری دی چه له مرگه دیر لری تبتی او ویریوی چه وروسته له مرینی مونبر ته هیخ یوه گته (فائده) نه رسیری تر دی حده پوری چه له مشرکانو خخه هم دوی دیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په بنه دول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۹۷﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ
وَجِبْرِيلَ وَمِيكَلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿۹۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر شوک چه وی دشمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) عککه بیشکه هغه (جبریل) نازل کری دی قرآن په زره ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارشوونکی دی او زیری ورکونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر شوک چه وی دشمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دشمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرشته جبرئیل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونبر سره دشمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربرونه (تکلیفونو) پینښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرشتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونبر به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالی داسی فرمایي «گردی پرشتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله خانه هیخ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دشمنی کوی بیشکه چه الله تعالی د هغوی دشمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ۙ اَوْ كَلِمًا عٰهَدًا وَعٰهَدًا اٰبَدًا ۙ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۱۰۰

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاته آیتونه روښانه او نه کافران کیږی په دی باندی مگر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونکی دی). آیا هر کله چه و به کاوه دوی یو عهد نو غورځاوه (هیراوه او ماتوه) دا عهد یوی دلی له دوی څخه بلکه اکثره د دوی ایمان نه راوړی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی دا د هغوی پخوانی عادت دی کله چه دوی له الله تعالیٰ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا له بل چا سره عهد او پیمان وتړی، نو بیا یوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترگی پتوی او تر شایي غورځوی بلکه ډیر داسی یهودان هم شته چه په «توریت» باندی ئی هم لا ایمان نه دی راوړی نو داسی کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندی نه دریدل، کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَيِّنَاتٍ مِّنْ
الَّذِيْنَ اَوْتُوا الْكِتٰبَ ۙ كَتَبَ اللّٰهُ وَّرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَاتِبًا مَّا كَانُوْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۱۰۱

او هر کله چه راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دی د هغه کتاب (توریت) چه له دوی سره دی نو وغورځاوه یوی دلی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هیڅ عمل ئی پری ونه کړ) لکه چه دوی نه پوهیږی (چه دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلی دی یا په هغه کښی څه صفت دی د محمد).

تفسیر: له «رسول» څخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مراد دی او له «مامعهم» غنی مطلب «توریت» او له «کتاب الله» نه مقصد هم دا «توریت» دی، یعنی کله چه رسول الله صلی الله علیه وعلی اله واصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د «توریت» او نورو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی ؤ. نو د یهودانو یوی دلی په خپله «توریت» خپلو شاوو ته داسی وغورځاوه لکه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیخ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او شه اوامر او نواهی هم پکنی شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له هغوی غنی د نورو الهی احکامو په نسبت شه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ ۗ وَمَا
 كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيْطَانَ كَفَرٌ وَإِعْلَمُونَ النَّاسَ
 السِّحْرَ ۗ وَمَا أَنْزَلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
 وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
 تَكْفُرْ ۗ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
 زَوْجِهِ ۗ وَمَاهُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ
 وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۗ وَلَقَدْ عَلِمُوا
 لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَالَهُ فِي الْآخِرَةِ ۗ مِنْ خَلْقٍ تَوَلَّوْا بَيْتُ
 مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۶۳﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ
 آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا
 يَعْلَمُونَ ﴿۶۴﴾

او متابعت وکر یهودانو د هغه شه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه د) باچاهی د سلیمان کښی (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او سحر ئی زده او په متابعت ئی لگیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه بنود به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کری شوی ؤ په دوو پرښتو په (ښار د) بابل کښی (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی) ماروت (دی)؛ او نه به کوله بنودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه ویه ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیښت) یو (له جانبه د الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی کاوه په هغه سره په منغ د میره (خاوند) او بنغی د هغه کښی؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مگر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه شه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع نه رسوی دوی ته؛ او هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه شوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښی هیخ برخه (د نیکی)؛ او هرومرو (خامخا) ډیر بد دی هغه شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او که په تحقیق دوی ایمان راوری وی او پرهیز ئی کری وی (له سحره او له یهودیته) نو هرومرو (خامخا) ثواب له طرفه د الله شخه ډیر غوره دی (له دی سحر او رشوت د توریت په تحریف) که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری د «توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او له پاک الله ځنی به وپریدل او له مناهیو به لری گرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پریشود او د سحر - جادو او کودو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(۱): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو ځنی کودی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کودی مونږ ته له ده ځنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کودو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالی فرمایي چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(۲): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرښتی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز گڼلو له امله (وجی) سری کافر او ایمان ته ئی زوال وررسیږی» که سره له دغه نصیحته به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو شخه لاس نه آخیست، نو ئی ورشود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندگانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایي چه له هسی علومو ځنی آخرت ته هیخ یوه گته (فائده) نه رسیږی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل شه گته (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالی له حکم او ارادی هیخ اثر نه پری مرتبیری که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پریشود ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان شوک نه پوهیږی ■ هغه کله خپل مقصود وته رسیږی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَاللَّكْفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۰۴﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووايئ (په عحای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غوړو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښی کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په عینو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زمونږ په لوری توجه وفرمائی! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! او که وایئ هم نو ﴿انظُرْنَا﴾ ووايئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شی! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «راعینا» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زمونږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد ﴿رَاعِنَا﴾ د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِّنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۱۰۵﴾

نه خوښوی (دوست نه گنی) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کړه شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی) (کینی) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه شوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوبه دا وه چه د دوی له تیره دی وی. مگر دا خو د الله تعالیٰ لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تیر کښی پیدا کر.

مَا نَسَخْنَا مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٧﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیه یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو رالیږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیری نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالیٰ د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالیٰ فرمایي چه نه په لمړنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿أَحْكُمُ الْحَكِيمِينَ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وگانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وگنه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٥٨﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبیداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیخ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددگار (چه له نازله عذاب مو خلاص کری)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالی قدرت او ملکیت په گردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندگانو اعلی درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندگانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل شوک پوهیدی شی او شوک د ده په اندازه بندگانو ته منافع او ښیگنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلِ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ
الْكَفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿۱۰۸﴾

آیا اراده لری تاسی چه سوال وکری له رسول خپله (محمد عنی) لکه چه سوال کری شوی و له موسی خخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر شوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کره سمه لار (او له حق لاری خخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شبهی او تردد اچولو له امله (وجی) خه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار عنی خپل عانونه وژغوری! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیخ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاؤ په نسبت هسی شبهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُّدُّوْنَكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كَفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۗ

خوښوی (او دوست گنی) ډیر له اهل د کتاب خخه (دا) چه وگرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی دیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری خو په هر دول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی ځنی واری او په کفر او نفاق کښی مو داخل کری. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم تول حق او رښتیا دی.

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۗ ط

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وگرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غور کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پای (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه تول یهودان د مدینی منوری له چار چاپیر ځنی وشرئ.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۙ

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هر ورو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه دیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ

مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۙ

او سم دروئ (ادا کوئ له تولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بيشكه چه الله په هغه شى چه كوى ئى تاسى بنه ليدونكى دى (نو نه ضايع كبرى اعمال ستاسى او جزا ئى دركوى)

تفسير: يعنى د هغوى په ضرر او ايداء باندى صبر وكړئ او په عباداتو كښى بوخت (مشغول) او لگيا اوسئ! عكه چه الله تعالى ستاسى له كارونو څخه هيڅكله غافل او بى خبر نه دى ستاسى هيڅ يو بنه كار نه شى ضايع كيدى.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرًا

او وايى (اهل كتاب) له سره به نه ننوځى جنت ته مگر هغه څوك (به ننوځى) چه وى يهود يا نصرانى؛

تفسير: يعنى يهودان خو وايى چه پرته (علاوه) له مونږ بل هيڅوك جنت ته نشى ننوتلى او نصرانيان وايى چه پرته (علاوه) له مونږ بل هيڅوك جنت ته نشى ننوتلى.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرٌ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

دا نفسانى غوښتنى د دوى دى، ووايه (اى محمده! دوى ته) راوړئ دليل خپل (پر دى خبره) كه چيرى يى صادقان (په دى وينا كښى نه ده داسى) بلكه (غير له دوى هم داخليرى) هر څوك چه وسپارى ځان خپل الله ته حال دا چه دى نيكوكار وى نو دى ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده - او نه به وى هيڅ (قسم) ويره په دوى باندى او نه به دوى (هيچيرى) خفه كيرى (د جزا په وخت كښى).

تفسير: يعنى چا چه د الله تعالى احكام ومنل او د هغو متابعت ئى وكړ، كه څه هم دا احكام د هر نبى له لورى ورته رسيدلى وى او پخپل قوميت او اصولو باندى ئى د يهودانو په شان تعصب ونكړ نو هغوى لره بنه اجر دى او نه په هغوى كښى داسى كومه خبره شته چه د هغى له امله (وجى) به دوى په ويره كښى وى او نه به دوى غمجن وى.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصْرَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصْرَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ

او وایی یهودان چه نه دی نصرانیان په هیخ شی (له حق دین شخه) او وایی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیخ شی (له حق دین شخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کینی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله بڼه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنی په دی بڼه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ قَالُوا يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۳﴾

هم دا رنگه ویل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړی په منع د دوی کینی په ورځ د قیامت په هغه شی کینی چه وو دوی چه په هغه کینی به ئی اختلاف (او جگری) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو شخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او گمراه گنی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور تول گمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کینی هسی خبری کوی. په قیامت کینی به د هغو په نسبت فیصله وشی.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی کله چه ئی ﴿كَذَلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت و؟ ځینی وایی مفسران هسی ځواب وایی چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذَلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه گانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه شخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منع کینی مشابهت سره شته یعنی څرنگه چه دوی نورو ته گمراه وایی دوی په خپله هم

گمراهان دی. او له بلی تشبیه غنی دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیلہ دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیلہ یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا

او شوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یاد کړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په وړانولو (او ښارولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدییه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وگرځول. مگر هغه کسان چه کوم مسجد وړانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مگر ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

دوی ته په دنیا کښی دلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مغلوب شول او په قید کښی ولویدل او مسلمانانو ته به ئی جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾ وَبِاللَّهِ الْمَشْرِقُ
وَالْمَغْرِبُ قَائِمًا تُولَوُا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ ط

او (شته) دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وگرځوی (په لمانځه کښی) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جگری وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالی فرمایي چه الله تعالی په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښی نشته، بلکه له ټولو امکانه و او جهاتو ځنی منزله دی او له یوی څنډی څخه تر بلی څنډی پوری ټوله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالی مو وینی او ستاسی عبادت قبلوی ځینی وایی چه په سفر کښی په سورلو بانډی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښی قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی و.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۴﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو ځنی په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندگانو په حق کښی کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه ځنی مخالف تگ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا لَسُبْحٰنَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ كُلُّ لَّهُ قٰنُوْنٌ ﴿۱۱۶﴾ بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۱۱۷﴾

او وائی (کفار - یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکی ده ده لره (له زوی شخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او عُمکی کینی دی (سره له آسمانو او عُمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)؛ تول ده لره حکم منونکی (او مغلوب) دی. نوی (بی له نمونی) پیدا کوونکی د آسمانو او د عُمکی دی؛ او هر کله چه اراده وکړی د یوه کار نو بیشکه هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشي.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالیٰ زوی ویل. الله تعالیٰ فرمایی چه د ده ذات له تولو هسی خبرو غنی پاک او منزه دی. بلکه تول موجودات بیخی د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِیْنَ لَا یَعْلَمُوْنَ لَوْلَا یُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِنَا اٰیَةٌ

او وایی هغه کسان چه دوی نه پوهیږی (یا عَٰن نه پوهوی) ولی خبری نه کوی له مونږ سره الله (پخپله) یا ولی نه راغی مونږ ته یو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کینی دی هغوی تول سره وایی چه الله تعالیٰ ولی بی له وسیلی له مونږ سره خبری نه کوی؟ یا کومه یوه داسی نښه نه رانیسی چه مونږ د هغی له اوریدلو یا لیدلو غنی ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ
تَشَابَهَتْ قُلُوْبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰیٰتِ لِقَوْمٍ یُّوقِنُوْنَ ﴿۱۱۸﴾

هم دا رنگه به ويل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی عینی په شان د خبری د دوی؛ یو رنگ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نسی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالی فرمایي چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نسی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی تینگ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿۱۱۹﴾

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) په حقه سره زیری ور کوونکی (په نعیم) او وپروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیری له صاحبانو د دوزخ شخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ﴿۱۲۰﴾

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده!) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شی نو خوشیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِنْ هُدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ ﴿۱۲۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پا که طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلِئِن اَتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّ لَا نَصِيْرٍ ﴿۱۳﴾

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددگار (خلاصونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سری مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِيْنَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُوْنَهُ حَقًّا تِلَاوَتِهِ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ
بِهٖ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۳۱﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضای نئی عمل کاوہ او په پاک قرآن نئی ایمان راوړی و لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملگری یا د (جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملگری چه ورسره له حبشی راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښی دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب غنی نئی انکار وکړ او په هغو کښی نئی گوتی ووهلی او سره وایی راوه او تحریف نئی وکړ، نو دوی زیانکاران - خائنان او خاسران شول.

يٰۤاِبْنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۱۳۱﴾
وَأَثَقُوا يَوْمًا لَّا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۳۲﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یی تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او وویریږی، له (عذابه د) هغی ورغی چه لری کولی به نه شی هیخ نفس له هیخ (کافر) نفس خخه هیخ شی (له عذابه) او نه به شی قبلولی له دغه نفس خخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښی بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو ټولو حالاتو د یادولو غنی وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او وینولو له امله (وجی) کړی شوی ده چه ښه نئی په زړه شی او د هدایت په لوری واوړی او لا ښه خرگنده شی چه له دی قصی خخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَّهَّنَ ط

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردگار د ده په خو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر - نواهی او سنن - د حج افعال - ختنه - سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه ټول په دیر اخلاص

سره په عُحای راوړی دی او تول ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا گرځول شوی دی.

قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا

وویل (الله) چه بیشکه زه گرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی تول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تگ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿۱۲۳﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وگرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویي به ستا په اولاده او عُوَحَات (نسل) کښی پاتی وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او گرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالی هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئی تگ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویي او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی عُحکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئی دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه تول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لار شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تگ کوی او تاسی له دی طریقې عُحنی مخ اړولی دی. په رومبنيو آیاتو کښی ئی خپلی ښیگنی (فاندو) او انعامات راوښوول - اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل عُحانونه د تول عالم امام او متبوع او له تولو عُحنی ښه او افضل گنل، نو عُحکه د بل هیچا متابعت ئی نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئی د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایلی او د دی تذکر په منع کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئی ذکر کوی.

وَأَذْجَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (یاد کیره ای محمده!) هغه وخت چه وگرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راتولپیری او هلته د حج ارکان ادا کوی - نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیچا څه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم ځنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیره (گته) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیری (گتی) باندي د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیری (گتی) باندي د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیره (گته) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیری (گتی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَهْدًا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَ آيَاتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿۱۲۵﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کوونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه گرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی! او له ټولو چتلیو (گندگو) ځنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وگرخوه دا بنار (چه کعبه می په کبسی ودانه کری ده) عحای د امن.

تفسیر: د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کبسی حضرت ابراهیم علیه السلام داسی دعا کری وه چه دا میدان دی ودان او مأمون بنار وی! لکه چه هم داسی هم وشول.

وَأَرْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزی ورکره اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی عحنی په الله او په ورغ آخره بانندی (چه د قیامت ورغ ده).

تفسیر: یعنی د دی عحای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور ډیری کره! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک عحای د کفارو له لوث (پلیتی) او گندگی خنجه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا ثُمَّ اضْطُرِّهِ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَيَسَّ الْبَصِيرُ ﴿۱۲۶﴾

وفرمایله (الله) او هر شوک چه کافر شو نو فائده به ورکرم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوغم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد عحای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایي چه په دنیا کبسی کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسیږی.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا

إِنَّكَ أَنْتَ السَّبِيحُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲۴﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه پورته کرل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبی او اسمعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کره (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښی قبول کره! (چه د کعبی ودانول دی) ته د تولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۲۵﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۲۶﴾

ای ربه زمونږه او وگرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وگرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کره توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کره (ولیره) په دوی کښی یو رسول له دوی ځنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له گناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښی).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په څوڅاتو (نسل) کښی یوه حکم منونکی ډله پیدا کره! او یو داسی رسول په دوی کښی ولیره! چه هغو ته کتاب او حکمت وښی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الكتاب» غنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفی اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ الْأَمَّنُ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَأَنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۱۳﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿۱۴﴾ وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يٰبَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ
الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۱۵﴾

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کری و مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کری و په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کری دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یی (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)؛

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی و. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ غنی هم سر غروی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستی آیت کښی راغی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه «الاتصل الا وانت خاشع!» یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله شخه .

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۲۳﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرگ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د خه شی عبادت به کوی پس له (مرگه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ تول هغه ته غاړه ایښودونکی یو .

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاء ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وکرل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور تول بی دینان دی او له اسلام شخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود .

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ

وَلَا تَسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲۴﴾

دغه یو تولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه خه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه خه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه خه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په گناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چتی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، خه ئی چه کرلی وی هغه به

ریبی او هر شه نئی چه کری وی هغه به نئی په مخ کښی راځی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شیء! یهودان یا (شیء) نصرانیان چه سمه لاره ومومی.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شیء! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شیء چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۲۵﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو شخه.

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی دا وینا هیخ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له گردو خرابو مذاهبو ځنی بیل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو ځنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقی په شرک کښی اخته یی، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کښی لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو شخه هیخ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندي نه ده او یوازی مونږ مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کښی دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید - نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کښی تول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو ځنی جزئیات او فرعی مسائل حاصلیری، او په تولو جزئیاتو کښی تل همغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کښی دی.

(دریم): د گردو کلیاتو او تولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوة

والسلام ملت سره یو دی - او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ
رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۷﴾

ووايي (ای مؤمنانو!) چه ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحیفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهیم ته او اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسی ته او (ورکړی شوی دی) عیسی ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبیاؤ ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منع د یوه تن له دوی غنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی مونږ په ټولو انبیاؤ او کتابونو ایمان راوړو. او ټول حق گڼو او هر یو له دوی غنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی یو او وایو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الهی حکم له غحانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابیانو غنی چه له خپل دین څخه په غیر، د نورو ټولو ادیانو تکذیب کوی. اگر که د دوی دین منسوخ شوی هم وی او د انبیاؤ هغه احکام دروغ گڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا
هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۴۲﴾

نو که ایمان راوړی دا (یهود او نصاری) لکه چه تاسی ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بی له فرقه) نو په تحقیق ئی ومونده سمه لاره، او که

ئی مخ وگر عاوه (له ایمانه) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دوی (له تاسی سره) په مخالفت کښی دی، نو ژر ده چه کافی به شی په (دفع د شر) د دوی کښی تا لره الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د احوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسیر: یعنی د دی له دښمنی او ضد څخه مه ویریرئ! پاک الله د هغوی له شر او ضرر څخه ستاسی ساتونکی دی. هغوی تاسی ته هیڅ وړانی نشی رسولی. الله تعالی د ټولو خبری آوری او په ټولو احوالو او نیتونو خبر او پوه دی.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عِبَادُونَ ﴿۱۳۸﴾

(او وائی ای مؤمنانو! چه مونږ الله رنگ کړی یو) په رنگ د الله او څوک ښه دی له الله څنی له جهته د رنگه (د دین) او مونږ خاص ده لره عبادت کوونکی یو.

تفسیر: یهودان له دی آیتونو څنی واوښتل او اسلام ئی ونه مانه. او نصرانیانو هم انکار وکړ او د لاقو او باتو په ضمن کښی به ئی ویل چه له مونږ سره داسی یو رنگ شته چه له مسلمانانو سره نشته.

د نصرانیانو دا دود (رواج) وه چه یو ډول (قسم) زیر رنگ ئی جوړ کړی ؤ او کله به چه په دوی کښی کوم وړوکی پیدا کیده، یا به کوم سړی د دوی په دین کښی داخلیده، نو دوی به په هغه رنگ رنگاوه او په هغه کښی به ئی غوته کاوه چه سوچه او ستره نصرانی شی. نو پاک الله فرمایي چه «ای مسلمانانو! ووايي چه مونږ د الله تعالی په رنگ سره رنگ شوی یو چه ایمان دی. حق دین مو منلی دی چه د دی حق دین له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولی ناپاکی او ناولتیاوی او نور کثافات (خیری) بیخی لری کیری او هر مسلمان پکښی پاک، صاف کیری.»

قُلْ اتَّخَذْتُنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿۱۳۹﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) ایا جگره کوئ تاسی له مونږه سره په (دین) د الله کښی حال دا چه هغه دی رب زمونږ او رب ستاسی، او مونږ لره دی عملونه زمونږ او تاسی لره دی عملونه ستاسی، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزع او جگری کول او داسی گنل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زمونږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا
هُودًا أَوْ نَصْرًا قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ
شَهَادَةَ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳۰﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پتوی له خلقو (ثابته) شاهی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمعیل او نورو انبیاء علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایي ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

دغه یوه ډله وه چه په تحقیق تیره شوی وه، هغوی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی ئی وی، او تاسی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی دی تاسی، او نه به پوښتیدلی کیږئ، له هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: هم دا آیت وړاندی تیر شوی دی، هرکله چه د دی کتابیانو په زړونو کښی تکبر او غرور غای نیولی ؤ او داسی ئی گنل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وی، بیا به هم زمونږ پلرونه شفاعت کوی او بښنه به راته غواړی، نو ځکه د داسی چتی (بیکاره) خیالاتو د لا ښه تردید کیدلو لپاره ئی هغه آیت بیا مکرر بیان وفرمایه داسی وپوهیږئ چه په پخوانی آیت کښی کتابیانو ته خطاب ؤ. او په دی آیت کښی له (محمدی) امت سره مخاطبه ده چه په دی چتی (بیکاره) خیال کښی د هغوی متابعت او پیروی مه کوئ! ځکه چه دا راز (قسم) هیلی (امید) او توقعات هر سری د خپلو مشرانو او مرو غنی په خپل زړه کښی کولی شی چه داسی تخیلات او توقعات بیخی غلط او چتی (بیکاره) دی. اوس وروسته له دی نه د یهودانو او نورو مشرکانو د یوی بلی ناپوهی او حماقت څخه اطلاع ورکوله کیږی چه د قبلی د تحویل په نسبت عنقریب راتلونکی دی.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**